

Salafíja, wahhábíja, reformíja...

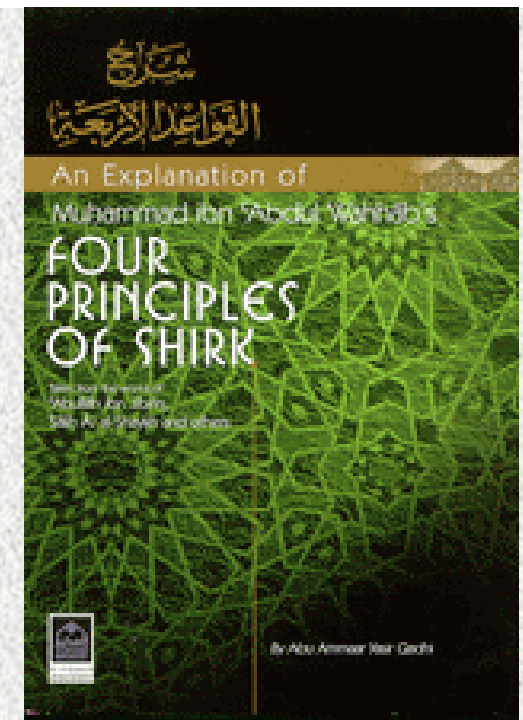
- Salafismus (*salafíja*) je jedním z myšlenkových proudů islámu, který má své kořeny a vzory již ve středověku
- Základním východiskem je idea nutnosti návratu – po období úpadku a korupce islámských norem a hodnot – k náboženské praxi z doby života proroka Muhammada, jeho druhů a prvních následných generací (správně vedení předkové *as-salaf as-sálih*)
- Představa, že v tomto období islámská obec (*umma*) nejdůsledněji naplňovala Boží zákon a že má tedy být pro muslimy vzorem, je součástí obecné islámské tradice.

- Současný salafismus? – je dobré začít u **wahhábismu** (kořeny moderního puritánského islámu)
- Muhamad b. Abdalwahháb (1703-1792) – *Kitáb at-tawhíd*
 - Očista islámu od novot (*bid'a*) korumpujících chápání a praktikování náboženství (např. učení a praktiky islámských mystiků, instituce přímluvy/přímluvce, racionalismus)
 - pro současný salafismus (jeho významnou část) je charakteristická nechuť nebo přímo striktní odmítání hlubšího tázání či debat v otázkách teologických, právních, morálních a jiných, které jdou nad rámec přímého sdělení pramenného textu (Korán, sunna).
 - „právní pozitivizmus“ - zásadním je to, co lze nezpochybnitelně nalézt v Koránu a sunně a co pak bez dalších interpretací může být použito pro regulaci právě náboženské praxe.

- *Kitáb at-tawhíd*
- Velká pozornost konceptu *širk*
- *Kašf aš-šubuhát* (Odhalení mýlek)
- muslimové provádějící *širk* musí být zabiti jako pokrytci, nerozhoduje, zda se sami považují za muslimy.
- podle vlastního bratra Sulajmána (*as-Sawá'iq al-iláhíja fí ar-radd 'alá al-wahhábíja*) neměl Muhammad adekvátní vzdělání, byl netolerantní, ignorující a arogantně odmítající myšlenky nebo osoby, které s ním nesouhlasily, nesnažil se pochopit řadu starších právních prací, útočil na soudobé právníky, kteří byli označováni za dábly a někdy zabíjeni, odsoudil významné středověké právníky jako nevěřící čistě proto, že nebyli striktní literalisté
- některé přijímal nekriticky, zejm. Ibn Tajmíju (z. 1328), avšak selektivně (např. Ibn Tajmíja varoval před označováním jiných muslimů za nevěřící (*takfír*)).

- Ideologie wahhábismu v podstatě odmítla většinu z celého uplynulého islámského civilizačního vývoje, spekulativní teologii, filozofii, velkou část tradice právní vědy (*fiqh*), nemluvě třeba o umění.
- Jakákoli forma myšlení, která není zcela závislá na textu, je projevem modlářství.
- Vznikla jako netolerantní vůči dlouhodobé praxi chápání různých myšlenkových a právních škol jako součástí jednoho islámu, většinu islámské historie viděla jako přinejmenším odchýlení se od pravého a autentického islámu → odmítnutí autority právních škol a jejich následování („*taqlíd*“)
- Ibn Abdalwahháb se podle dobových zpráv považoval za neomylného, stejně tak jeho dědici.
- Na svém počátku byli wahhábisté označováni kritiky z řad právníků za nové *chawáridž*, kromě jiného i pro bičování lidí za nepovolené skutky jako třeba holení se či hraní her nebo pro destrukci nejružnějších hrobů či svatyní.

- Označení wahhábismus bylo hnutí připsáno jako pejorativní jeho kritiky. Představitelé směru se jím nejčastěji sami neoznačovali, používali *muwahhidún*, *muhammadíjún*, později *salafíjún*
- Příklad náboženského fundamentalismu, identifikační znaky: Martin E. Marty a R. Scott Appleby (eds.)(1991-1995): *The Fundamentalism Project*. 5 Volumes. Chicago and London: The University of Chicago Press. → V. svazek: Gabriel A. Almond, Emmanuel Sivan, R. Scott Appleby (1995): „**Fundamentalism: Genus and Species**“, s. 399-424.

Wahhábismus:

- Zásadní odpor k pluralismu. Nemá jít o myšlenkovou školu, ale o samotný autentický islám. Kdo neakceptuje danou interpretaci dogmat či norem, je heretik, odpadlík, nevěřící. Vůči lidem vně skupiny (primárně vůči heretickým, odpadlým muslimům) je třeba nesmiřitelně bojovat. Nesmí se nijak napodobovat. Skrze notoricky známý koncept al-walá' wa al-bará' (loajalita a odmítnutí), wahhábisty pojmáný velmi vyhraněně, se žákům v Saúdské Arábii vysvětluje nutnost pokud ne přímo nenávidět nevěřící, tak jimi alespoň pohrdat
- Svět se dělí ostře na dobro a zlo. Kaceřování, obviňování z nevěrectví (*takfír*) je běžnou součástí praxe.
- Jde o soběstačný a uzavřený systém, který interaguje s vnějším světem jen z pozice síly.

- Předstírání nadřazenosti na základě deklarované autenticity, pravověrnosti, správnosti.
- Idealizace minulosti, v tomto případě období as-salaf as-sálih, utopicky pojímané. Perfekce, realizace Božího řádu v jeho úplnosti je přitom lidmi dosažitelná pouhou technickou implementací šarí'y. Je povinností vrátit se k předpokládanému nedotčenému, jednoduchému islámu, který má být dosažitelný doslovným zaváděním příkazů a precedentů Proroka a přísným přináležením ke správné rituální praxi.
- Selektivita při práci s pramennými texty, účelovost výběru z textů.
- Mentalita obléhaného, ve které není místo pro analytické a kritické myšlení, jen pro dogma a strohý funkcionalismus.
- Nejistotě modernity (potažmo hrozbě marginalizace náboženství) se čelí útekem ke striktnímu literalismu, kde se stává text téměř výhradním zdrojem legitimacy.
- Deklaruje se ochrana tradic, přitom dochází k inovacím a selektivnímu přijímání výdobytků modernity.
- Nepřátelství vůči aktivitám, které vzbuzují představivost nebo kreativitu. Ty svádí k heretickým myšlenkám a k nevíře (kufr)
- Ženy jsou pasivní, vedené muži, je udržován ostře patriarchální model společnosti.
- Důležitá role pro vnější znaky příslušnosti (dress-code).

- Podobných ideologií a z nich odvozených hnutí zaznamenala islámská historie celou řadu. Na rozdíl od wahhábismu však byly většinou relativně rychle marginalizovány

Proč přežil wahhábismus:

- rebeloval proti vnější okupantské moci (turecká Osmanská říše), mohl být napříště inspirací v rámci arabského nacionalismu a zápasu o sebeurčení.
- Odmítl uplynulou tradici s tím, že návrat k precedentům období *as-salaf as-sálih* předpokládá nezávislé úsilí formou osobní interpretace pramenných textů (*idžtihád*), což bylo přitažlivé i pro ranou moderní salafíju.
- skrze kontrolu svatých míst Mekky a Medíny a dohled nad poutí měli wahhábisté možnost ovlivňovat náboženskou praxi i jinde
- od 70. let 20. století přidalo systematické šíření wahhábistické ideologie financované z ropných zisků Saúdské Arábie. Nyní však už pod nálepkou salafismu

Od 70. let 20. století se začal nahrazovat výraz spojený s náboženskou misíí *ad-da'wa an-nadždíja* („výzva Nadždu“) termínem *ad-da'wa as-salafíja fí nadžd* („salafistická výzva v Nadždu“).

Salafismus

- Moderní salafismus vznikl v pozdním 19. století jako jeden z proudů islámského reformismu působením učenců jako Muhammad aš-Šawkání, Džamáluddín al-Afghání, Muhammad Abduh, Muhammad Rašíd Ridá.
- V metodách se salafismus vlastně do značné míry shodoval s wahhábismem, který byl však daleko netolerantnější k názorové diverzitě.
- Základním východiskem, jak už bylo řečeno výše, je následování vzoru proroka Muhammada a as-salaf as-sálih.
- Při řešení všech otázek je třeba použít jako nezastupitelné originální texty Koránu a sunny. V rámci toho však mají muslimové interpretovat tyto zdroje ve světle současných potřeb a neodvolávat se na interpretace předchozích generací.
- Salafismus v této podobě nebyl anti-racionalistický, nezbavoval se zcela historického dědictví, klasické právní školy nepřišly o relevanci, běžnou byla metoda *talfíq*, kdy se kombinují názory či pravidla z různých škol islámského práva, které má být jako celek reformováno. Rozdíly v názorech mají být využity ve prospěch společenství.
- Podobně jako u wahhábismu zde však byl patrný jistý nezáměr o historii, salafisté idealizovali dobu Proroka a přispěli k oslabování tradičních náboženských autorit tím, že razili rovnostářství, pokud jde o přístup ke zdrojům a jejich výklad.

- Na rozdíl od wahhábistů však nebyli tak výrazně nepřátelští vůči mystikům
- Tento přes své základní východisko vlastně modernistický přístup byl do jisté míry motivován a ovlivňován arabským nacionalismem a v tomto rámci uvažoval o adaptaci hodnot modernity na islámském základ
- Salafismus tohoto období (konec 19. a začátek 20. st.) nebyl principiálně nebo nutně protizápadní, s koncepty jako demokracie, konstitucionalismus, socialismus se pracovalo
- Jedním z centrálních pojmů byl veřejný zájem/všeobecné blaho (*maslaha*), tedy kategorie klasické islámské jurisprudence označující ochranu cílů *šarí'y*. Co slouží této ochraně, je pak nutně součástí práva.
- Salafisté tohoto období byli kritičtí v otázce autenticity hadíthů, hájili racionalismus, kterým může být islámské právo interpretováno tak, aby byl respektován veřejný zájem a práva členů společnosti
- Někteří přitom hájili wahhábisty (Rašíd Ridá) a označovali je za salafisty
- Salafisté zřejmě přehlíželi tyto ideologické rozdíly pro sdílený antikoloniální a snad nacionalistický zápal

- Salafismus poloviny 20. století se pak zejména z tohoto důvodu stává spíše islámskou apologetikou (motivace nacionalismem a antikolonialismem spojená s ideou veřejného zájmu), slábnou teologické diskuze
- z islámu politický nástroj v boji za sebeurčení, vytrácí se modernistický, optimistický nádech.
- Do 70. let 20. století wahhábismus ztratil něco ze svých nejextrémnějších forem, postupně si osvojil jazyk a symboliku salafismu. To bylo umožněno sdílenými postoji nebo principy:
 - útěk před modernitou k textu
 - utopie zlatého věku
 - odmítání zkažené minulosti
 - rovnost v přístupu k náboženským zdrojům
 - nechut' ke kritickému racionalismu
- Od 70. let 20. století jsou oba směry (apologetický salafismus a wahhábismus) jen těžko rozlišitelné, tvoří spíše jeden obecný proud s dominantní wahhábistickou složkou, která redukuje salafismus na tuhou dogmatiku.
- Khaled Abou El Fadl pro tuto syntézu razí výraz „salafabismus“, přičemž hlavním charakteristickým rysem tohoto proudu má být (u wahhábismu od počátku, u salafismu od „apologetické fáze“) „nadřazenecký puritanismus“, jehož přirozenou součástí je arogance vůči všem „jiným“

Khaled Abou El Fadl (2005): „The ugly modern and the modern ugly: reclaiming the beautiful in Islam. In: Omid Safi (ed.): Progressive Muslims: On Justice, Gender and Pluralism. Oxford: Oneworld, s. 33-77.

- Jde jen o jednu z verzí současného salafismu, ovšem s extremistickými projevy (např. al-Qá'ida, Islámský stát, Hizb at-Tahrír, al-Muhádžirún aj.), které jsou manifestací dané teologické orientace, velmi ovlivněné politickými zájmy a cíli.
- Tomuto proudu je vlastní extrémní polarizace vyplývající zčásti zřejmě z pocitu ponížení, porážky, odcizení a frustrace.
- Koloniální a post-koloniální zkušenost silně ovlivňuje pojmání islámu, který je „definován“ jako antiteze Západu.
- Mechanické zavádění šariátské legislativy je prohlašováno za garanci správné morálky.
- Role člověka při interpretaci textu je minimalizována, subjektivita nemá vstupovat do implementace Zákona. Nabízí se srovnání se středověkým přístupem v podání školy *ahl al-hadíth*.
- Wahhábismus byl na svém počátku zaměřen dovnitř muslimské společnosti. „Salafismus“ ve svých vyhraněnějších podobách usiluje také o porážku či alespoň ponížení nemuslimů.

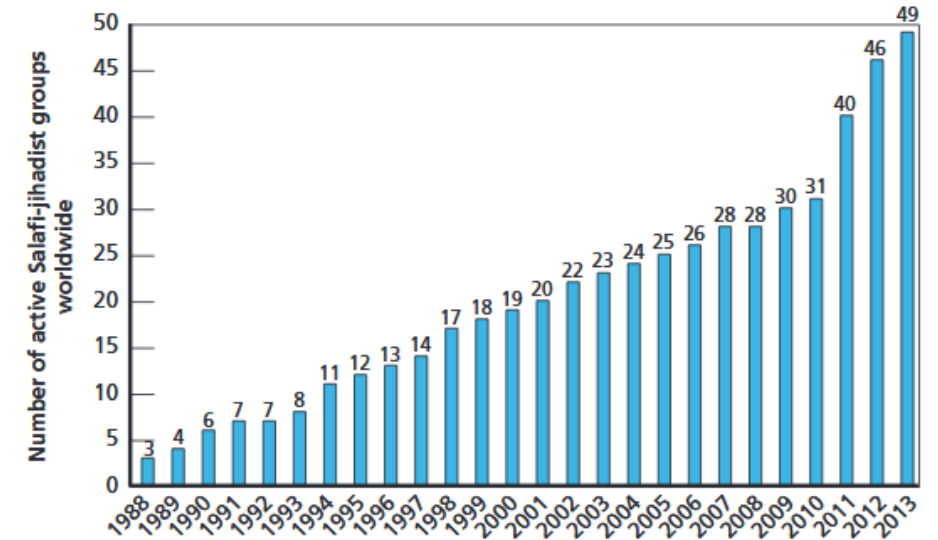
- Moderní salafismus je však jako celek dosti nepřehledné, amorfní pole.

Typologie:

- Salafismus kvietistický, aktivistický, džihádistický
- Salafismus puristický, politický, džihádistický
- Salafistický literalismus, salafistický reformismus, politický literalistický salafismus (Tariq Ramadan)
- salafismus nenásilný neextremistický, nenásilný extremistický, legitimizující násilí bez používání násilí, násilně orientovaný neteroristický, militantní na domácí půdě, militantní v zahraničí 😊

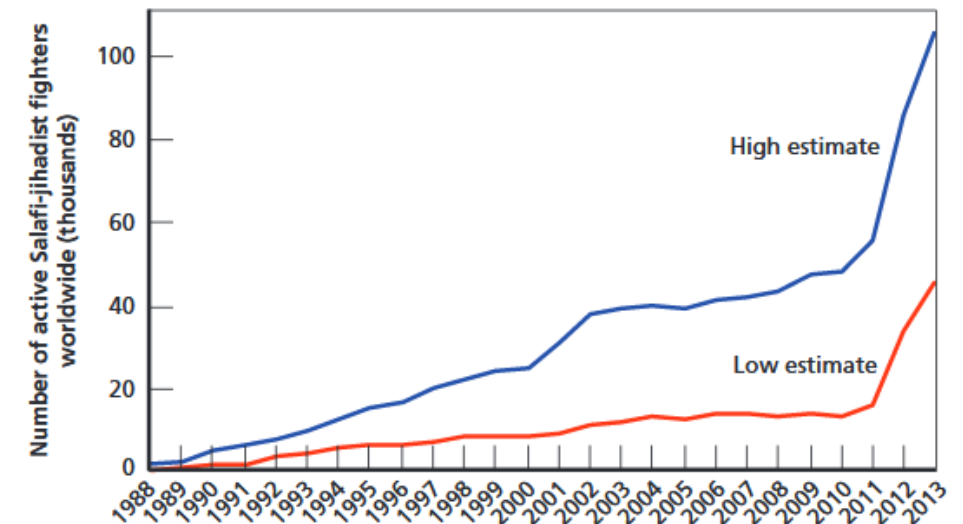
Seth G. Jones (2014): A Persistent Threat. The Evolution of al Qaida and Other Salafi Jihadists →

Figure 3.1
Number of Salafi-Jihadist Groups by Year, 1988–2013

RAND RR637-3.1

Figure 3.2
Number of Salafi-Jihadists by Year, 1988–2013

RAND RR637-3.2

Kořeny moderního islámského reformismu

- Zásadní kvas v islámském myšlení v 19. století

3 kategorie

- Pohledy na primární islámské texty a jejich roli ve vyrovnávání se se společenskými výzvami, vztah k islámským tradicím
- Chápání a hodnocení převažujících intelektuálních přístupů a jejich vazby na životní podmínky muslimů
- Definování západních výzev, hledání možných průniků

(střet s tradičním – *taqlídí* – islámem)

- Ahmad b. Tajmíja (1263-1328)
 - *Tawhíd ar-rubúbíja* (stvoření), *Tawhíd al-asmá wa as-sifát* (teologie), *Tawhíd al-ibáda* (kult)
 - Kritika súfismu, ašaritské teologie a taqlídu
 - Důraz na originální zdroje, konsenzus as-salaf
 - Odpor k cizím vlivům
 - Následovníci Ibn Qajím al-Džawzíja (1292-1350) a Ibn Kathír (1300-1373)

- Od 14. století islámské společnosti/kultuře dominovalo spojení ašaritské teologie, právních škol a súfismu (kult světců, taríqy) → obhajoba stavu - Ahmad b. Hadžar al-Hajtamí (1504-1567)
- Až v 17. století výraznější snahy o reformu (z různých pozic, z vnitřních zdrojů)
- Mulá Alí al-Qárí (1606), hanafíjský právník z Herátu, odsouzení súfijských praktik a doktríny *wahdat al-wujúd*
- Ahmad Sirhindí (1564-1624), mughalská Indie, obrana sunny jako základu sociální morálky, kritika súfijských praktik, Ibn Arabího
- Ibráhím Hasan al-Kurání (1616-1689), šáfiovský právník, súfí, kurdského původu, Medína, snaha o smíření ašaritské a salafíjské teologie, pozitivní interpretace *wahdat al-wudžúd*, mnoho žáků, velký vliv
- Šáh Walíjulláh Dihlawí (1703-1762) – vliv naqšbandíjský, medínský, Ibn Tajmíjův, kritika madhabů, jejich rozdílů kvůli odlišným metodologiím
- Muhammad b. Abdalwahháb (1703-1792)

- Muhammad Murtadá al-Zábidí (1791) Egypt, Abdalazíz Dihlawí (1746-1824) Indie, Muhammad b. Alí as-Sanúsí (1787-1859) Libye, Abú ath-Thaná al-Alúsí (1802-1854) Irák, Muhammad b Alí aš-Šawkání (1760-1834) Jemen, Uthmán b. Fodio (1754-1817) Nigérie
- Přednostní postavení základních zdrojů, urgentní potřeba morální obnovy společnosti, idžtihád
- V šíitském islámu v 18. století střet přístupů achbárí a usúlí, Muhammad Báqir Bihbahání (1706-1790)

...